

Ville Henrik Wergeland i dag ha fått diagnosen AD/HD?

Sammendrag

Henrik Wergeland (1808–45) er en av vår kulturhistories mest markante skikkelser og blir nå ved 200-årsjubileet for sin fødsel, feiret som et nasjonalt symbol. Det har i mer enn 100 år ynglet med biografier og det har vært avlagt tallrike akademiske avhandlinger.

Hans liv var kort og sammensatt, på den ene side preget av uopphørlig aktivitet som idealistisk folkeopplyser, skribent og dikter, på den annen side av uopphørlig strid, endeløse rettsaker og skandaler. Det ble etter hans død sagt at Wergeland var en «der maatte gaa til grunne for sine Ubesindigheder, sin Hensynsløshed og sin Mangel på verdslig Visdom». Slik jeg ser det, er hans liv fylt av så mange eksempler på hyperaktivitet og impulsstyrt atferd, at jeg mener det er legitimt å spørre seg om han i dag ville ha fått diagnosen AD/HD (attention-deficit/hyperactivity disorder).

Nils Olav Aanonsen

nilsolav.aanonsen@ulleval.no
Epilepsienheten
Avdeling for voksenhabilitering
Ullevål universitetssykehus
0407 Oslo

Denne artikkelen er bygd på et fordrag jeg holdt på Den norske nevrologiske klubbs sommermøte 2007. Jeg kan knapt påberope meg noen metode eller nevneverdig materiale, utover en interesse for kulturhistorie, nysgjerrig lesing av og om Wergeland. I tillegg har jeg i mange år arbeidet med nevrologisk betinget atferdsavvik og nevropsykiatri og gitt ut en lærebok om AD/HD hos voksne (1). Man legger ikke av seg sitt profesjonelle jeg i møte med litteratur og historie, og jeg har spurt meg selv om ikke sider ved Henrik Wergelands liv og personlighet best kan forstås som uttrykk for at han hadde det vi i dag kaller AD/HD (attention-deficit/hyperactivity disorder) eller forstyrrelse av aktivitet og oppmerksomhet. I så fall representerer dette enda en tråd i hans sammensatte vev.

Barndom

Bildene som er blitt tegnet av personen Henrik Wergeland er til dels svært forskjellige, og få går i særlig detalj inn i hans barndom. Det er derfor vanskelig å forsøke å danne seg et bilde av Wergelands atferd som liten.

At han må ha vært et bråmodent og svært begavet barn, synes opplagt, det er imidlertid også kilder som kan gi inntrykk av en uvanlig vilter, impulsstyrt og risikosøkende gutt, kanskje også utagerende. Hans far Nicolai Wergeland (1780–1848) var tilhenger av Rousseaus tanker om fri barneoppdragelse og nedfelte, da Henrik ble født, i sirlige «paragrafer» prinsipper for sønnens oppdragelse: «tving ham ey til Rolighed, Stillesidde, Maneerlighed, eller til at lære altfor tidlig», og «Indskrænk den lilles selvvirksomhet saa lidet som muligt» (2). Henriks søster Camilla Collett (1813–95) ironiserer mange år senere over «Halvhundrede Opdragelsesparagrafer og Henrik!» og farens «Hang til å skabe seg Theorier og tage Livet illusorisk (3)». Hun forteller fra oppveksten på Eidsvold om bl.a. «vilde Børn, (...) utrættelig Tumlen» og livsfarlige situasjoner, hoppe på isflak, balansere på rekkverk og ro «saa langt ud at Strømmen tager Baaten og fører den mod Fossen» (4). Hun erindret lakonisk: «Fader vaagede blot i det store over os, over vor moralske Opførsel» (5). Historier om Henriks uvørne barndom skal ha vært utbredt på bygda, og som smågutt skal han ha vært «livlig og hatt en ubendig lyst til å slåss» (6, 7). Henriks «Tumlen» kan ha hatt sin pris, i hvert fall skriver Nicolai mange år senere om «uttallige Sorger, Fortræder, Ærgrelser, Beskjæmmelser Henrik foraarsaget mig fra sin barndom af» (8). Hva han kan ha bekymret seg for i Henriks barndom, vet vi ikke, men det var i hvert fall ikke hans intellektuelle utvikling. Da Henrik var fem år, skrev hans far: «Henrik skjønnede meget tidlig, fattede lett og røbet en stor Hukommelse (9)». Da familien flyttet til Eidsvold, skal Henrik, bare ni år gammel, ha hatt «en Hoben Manuskripter til originale Arbeider med sig» og to år senere kuriøst nok et manus til en historisk roman om portugiserne i India (10, 11).

Ungdom

Henrik Wergeland begynte på Christiania Kathedralskole i 1819 og fra nå av finnes det mange opplysninger fra skoleelever, omgangsvener og skolens lærere.

De første to årene bodde han hos en streng onkel, men bare 13 år gammel flyttet han på hybel og det er fra denne tiden flere kilder vedrørende hans atferd i ungdomsårene. Disse er ikke udelt positive, «En Udhaler og Spektakelmager (...) temmelig raa i sin Væsen», «i den Grad behersket av den mest dyriske Sanselighed at han kunne sies å være et Best», «Han ble skydd av oss alle på grunn av sitt ulevned», og «man unngikk å komme i berørelse med ham» (12). «En rastløs og urolig Aand utviklede sig mer og mer,» sier hans far Nicolai (13). Henrik skal ha tatt del i tumulter og slagsmål på skolen og han omtaltes senere, kanskje litt forskjønnende, som «en ivrig og hæftig Krigsmand» (14). Hans erkefiende Johan Sebastian Welhaven (1807–73) la ikke fingrene imellom og erklærte: «Wergeland er et monstrum og skulde været klemt mellem Skiolde» (15).

Om seg selv skrev Wergeland mange år senere at han i sin ungdom var «opfandende, ubetænksom eller ubesindig i høi Grad, fremfusende mere end kold modig (...) og phantastisk i Tilbøjeligheter, forsømmelig og gjerne opsættende» (16).

Skoleårene

Han fikk hybel hos en høker, altså et sted hvor man solgte brennevin i tillegg til landbruksvarer. Fra nå av skal hans liv, ifølge biografen Yngvar Ustvedt (1928–2007), ha vært sterkt preget av rangling og utsvevelser, bordellbesøk, slagsmål og nattlige eskapader til skumle buler. Hans atferd skal ha gjort ham beryktet allerede som skolegutt, og engasjementet på skolen kunne visst vært større. En lærer skrev: «hans Flid var temmelig ujevn og øgedes ikke med Aarene» (17). Lærerne ved Christiania Kathedralskole ga også uttrykk for at Wergeland måtte holdes stramt i tømme fordi han var «høist selvraadig og næseviis», og han fikk skriftlige anmerkninger for

Hovedbudskap

- Wergelands liv var preget av hyperaktivitet og impulsstyrt atferd
- Det er sannsynlig at han i dag ville fått diagnosen AD/HD
- Han kan være et positivt forbilde for pasienter med denne diagnosen

Plakat. Tegner A. Møller. Utgiver J.W. Cappelens forlag. Eier Nasjonalbiblioteket, Plakatsamlingen

usedelighet og dertil karakteren «maadelig» i «Flid og Fremgang» (18, 19).

Wergelands litterære flid og fremgang var det imidlertid lite å utsette på. Hans første verk sto på trykk allerede da han var 13 år, og det ble til og med oversatt til svensk (20). Han omtalte senere seg selv som en urolig, «spektakelfuld Dreng» og skrev i et brev i 1828 om sine ungdommelige utsvevelser og utskielser, drikking og foranstaltning av «tumultuariske tog» gjennom byen nattestid, dessuten om bruk av «physiske Kræfter mod Politiet» (21). Wergeland gikk ut av Christiania Kathedralskole i 1825 med en god «laud», men fordi han leverte blankt i matematikk, måtte han kontinuere og fikk hovedkarakteren «haud» (22). Wergeland hadde neppe skolevansker i tradisjonell forstand, men han kan ha vært en underryter.

Studenten

Som teologistudent skal Henrik ha fortsatt ranglingen og for å bruke hans egne ord: «Slyngelaarene høre ikke altid op med Skoleaarene!» (23, 24). Etter punsjebolle i Studentersamfundet, skal man ha gått syngende og skrålende gjennom byen, ha ertet vektere, kanskje til og med knust noen vindusruter. Henrik skal ha hatt moro av å fornærme borgere han traff på gaten, og heller ikke ha gått av veien for å slåss med bordkjørere, slaktergutter, sjøfolk osv. De skal også ha «gått på hus» eller praiet de

løse på gaten (25). Psykiateren Kristen Austarheim (f. 1924), som disputerte på Henrik Wergelands psykiske lidelser, skrev: «vi tvinges til å godta et temmelig utsvevende seksuelliv hos Henrik Wergeland på denne tiden» (26). Henriks beste venn og svirebror satte rekord blant studentene i å bli innbrakt flest ganger av politiet, og det gikk så vidt at det akademiske kollegium bebredet Henrik «hans efter Collegiets Dom, mindre passende Opførsel» (27). Hans privatpreceptor uttrykte personlig sin bekymring overfor hans far. Skriftlig del av embetseksamen sto for øvrig til laud, men under den muntlige eksaminasjonen kom Wergeland i heftig diskusjon med sensor. Resultatet ble haud. Da han senere avla den praktiske del av teologisk embetseksamen, fikk han imidlertid igjen laud. I den samlede uttalelse, det såkalte «Testimonium publicum» fra Det akademiske kollegium, berømmes han for sine store kunnskaper og sjeldne åndsgaver, men det tilføyes at man håper han måtte la sin ungdommelige lettsindighet fare («spreta juvenili levitate») (28). Senere ble det, angivelig i selveste Kirkedepartementet, satt flere tykke blyantstreker under disse tre skjebnesvangre ordene (29).

Yrkeslivet

Wergeland mente bekymringsløst at «naar Tid kom, eller det faldt beleiligt, skulde vi nok tvinge Rygtet til at tie stille» (30). Slik ble det ikke. Og ikke bare ryktet om ham, men også hans fortsatte, uforbederlige livsførsel med nye skandaler og rettsaker, sto i veien for en geistlig befordring. Historikeren Rolv Laache (1886–1964) som selv disputerte på Henrik Wergeland, skrev: «I Christiania undlot Wergeland ganske å optre med den forsiktighed der var tjenelig for hans interesser som vordende ansøker til prestekall.» Wergeland skrev selv i et brev: «det Dollhus byen (...) gjør Sviregaster af Sædelærere paa Landet» (31). Wergeland søkte svært mange kall, men fikk ingen. Kirkedepartementet anså det hver gang for mer enn «tvivlsomt, hvorvidt han besidder den Characterens Modenhed og Sindighed, at man med Tryghed kunde anbetroe ham Bestyrelsen af en Menighed» (32). Wergeland søkte også lærerstillinger uten hell. Hans sjanser ville neppe heller blitt bedre om det var blitt kjent at han 27 år gammel fikk en sønn utenfor ekteskap med en tjenestepike på Eidsvold (33). I frustrasjon valgte Wergeland å begynne å studere medisin, men sluttet etter halvannet år da han fikk et vikariat ved Universitetsbiblioteket. Selv om Wergeland hadde vansker med å finne jobb, var han ikke på noe tidspunkt uvirksom. Han skrev praktisk talt hele tiden, det var bl.a. bidrag til den dagsaktuelle debatt, skuespill og farser, historiske arbeider, poesi, livlig korrespondanse og redigerte flere skrifter og aviser. Men selv om han må ha arbeidet nesten dag og natt, ble

likevel inntektene for små til å betjene forpliktelser og stadig stigende bøter. Etter hvert overlevde han langt på vei på økonomiske håndsrekninger fra kong Karl Johans privatkasse («Det kongelige Gratiale»). Senere sikret kongen ham ved, i strid med regjeringens innstilling, å la ham ansette som den første riksarkivar i Norge. Denne stillingen hadde han fra 1841 og til sin død. Både på Universitetsbiblioteket og i Riksarkivet skal Wergeland ha gjort en god jobb. Mennesker som sto ham nær, skrev etter hans død: «han (...) stod for os som et overmaade kjært *enfant perdu*, et Offer som Verden krævede, fordi han stadig forsyndede sig mod dens Krav på udvortes Agtbarhed, som en, der maatte gaa til grunne for sine Ubesindigheder, sin Hensynsløshed og sin Mangel på verdslig Visdom» (34).

Tegn på hyperaktivitet?

«Da jeg kom til Universitetet, slap Skolen en urolig, spektakelfuld Dreng paa 17 aar ud i Verden.» sier Wergeland. Litteraturhistorikeren Olav Skavlan (1838–91) tilføyer: «med glimt i øinene, blikket halvveis tilveirs over brillerne, ukunstlet og ligefrem, djærv i væsen, men meget urolig. Han talte hurtig, stærkt springende, fremstødende ordene med kraftig røst, ikke stærk i dialog; (...) stadig monolog» (35).

Uvanlig snakkesalighet betraktes som et tegn på hyperaktivitet i diagnosemanualen DSM-IV, og mye kan tyde på at Wergeland må ha snakket mer eller mindre i ett sett. En venn hevdet at det var umulig å føre en sammenhengende normal samtale med ham (36), og en annen sa om ham: «Vi vilde helst have ham i Frastand, paa samme Tid som han havde Geniets fængslende Pragt, (...) vilde han altid være første Mand og holdt da Taler paa Taler, hvorav vi almindelig Dødelige ikke forstod et Ord» (34). En kvinne Wergeland fridde til i sin ungdom, karakteriserte ham senere som «febrilsk, stormende, vill!» (37). Politikeren Orla Lehman (1810–70) som traff Wergeland sommeren 1836 under sitt norgesbesøk, bemerket at «det var noget saa Opskjørtet i hans Væsen» (38). Entusiastiske venner av ham sa det slik «det var som et gjestebud å være sammen med Wergeland» (36). Han hadde store vansker med å sitte stille og overvære sine egne rettsaker. Han kunne endog forlate salen midt i forhandlingene. En av hans forsvarere klaget i et brev over at «Wergeland under den største Deel af Documentationen aldeles ikke var tilstede, saa han ikke kan vide hva der er documentert, naar han var nærværende, gjorde han aldeles intet uden at distrahere meg ved unyttig Tiltale saa jeg ble nødt til alvorlig at frabede mig saadant» (39).

Var han impulsiv?

Det er slik jeg ser det, en rekke eksempler på hasardiøst impulsiv atferd i Wergelands liv. Mest dramatisk kanskje den gang han i nærvær av et helt selskap iscenesatte et

teatralisk, men i høyeste grad farlig, «selvmordsforsøk». Da han fikk nei for tredje gang fra en pike han fridde til, kastet han seg straks ut fra en høy låvebro i alles påsyn (40). Han kunne også impulsivt fri til piker som han og alle visste allerede var forlovet, noe som var et klart normbrudd og kunne føre til represalier. Et annet eksempel på liten impuls kontroll, er historien om da han ved en stor fest på universitetet ville holde tale, men ble «hysjet på og buet ned», og derpå slo seg med en vinflaske for pannen så hardt at han måtte bæres blødende ut og bandasjeres (41).

Viktigere er at Wergelands impulsivitet og overilthet førte til sosial og økonomisk misere. Selv med tidens avstand virker dette åpenbart. Han ble stadig involvert i ødeleggende rettssaker og viste svært liten impuls kontroll i retten. Han kunne skjelle ut dommere og åpent anklage egne forsvarere for udugelighet (42). Han kunne endog legge seg til å sove – ifølge onde tunger pga. bakrus – under rettsforhandlinger (43). Wergeland anket impulsivt domslutninger, og hans egne advokater sa det var umulig å forsvare ham. Han avviste deres råd uten å høre «saa meget som 2 Minutter» på dem, og hans advokat skrev til faren Nicolai at «det Bekjendtskab, jeg har erhvervet meg om hans Charakter og Kunnskaber, (...) hvor store end hans Talenter kunne være, lod mig forudsee, at han vilde forværre sin Sag» (44).

Hadde han oppmerksomhetssvikt?

Trolig ikke. Meldinger fra lærere kan riktignok tyde på at han la lite engasjement i det daglige skolearbeidet, men han var til gjengjeld engasjert i alt mulig annet. Dessuten vil så begavede mennesker som Wergeland trolig oftere kjede seg over skolearbeidet enn vi andre som må slite mer.

Hadde han mangelfulle eksekutivfunksjoner?

Wergeland kan ha hatt vansker med selvregulering, planlegging og struktur. Da han f.eks. i 1832 skulle på en større fottur til Vestlandet, skal han til sin reisefelles store forbauselse ha møtt opp uten ransel, bagasje, penger eller egnet tøy. Wergeland måtte låne klær og penger her og der på veien og skrev dikt til takk (45).

Omstendighetene rundt Wergelands berømte festtale ved avdukingen av Kroghstøtten om morgenen 17. mai 1833, kan også tyde på mangelfull selvregulering. Forventningene til Wergeland var svært høye. Likevel, etter vitners uttalelser, skal Wergeland ha ranglet og drukket, slåss og herjet i kjent stil natten gjennom til dagry, hvorpå han styrket seg på eggedosis og konjakk, lånte klær fordi hans egne var blitt ødelagt i slåsskamp, møtte opp betydelig forsinket og holdt tale! (46, 47). Talen skal for øvrig ha vært strålende og begeistret mer enn 5 000 tilhørere.

Diagnostikk

Hvis man forsøker å se bort fra Wergelands diktning, hans betydning for folkeopplysning og hans enestående posisjon som nasjonalsymbol, var hans liv sett utenfra, et liv sterkt preget av kroniske stridigheter, motgang og personlige offer. Han lå i endeløse og ruinerende rettsvister, han involverte seg stadig i nye skandaler med store sosiale omkostninger, hadde trolig et betydelig og potensielt skadelig alkoholforbruk og led av tilbakevendende depressive episoder. Oppi alt dette var han samtidig tilsynelatende lite hemmet som skribent og dikter. Hans yrkesliv var ikke preget av

markerte og gjentatte vekslinger mellom perioder med stor produktivitet og forhøyet stemningsleie avløst av inaktive perioder og nedstemthet. Han synes nesten hele livet å ha vært preget av samme energiske aktivitetsnivå, uansett aktuelle sosiale vansker, presserende økonomi og håpløse livssituasjoner. Mange av hans mest anerkjente ting skrev han for øvrig nettopp under de vanskeligste deler av sitt liv, ikke minst på dødsleiet. På hundre års avstand kunne man angivelig fremdeles «føle Henrik Wergelands rastløshet på pulsen. Det ene diktverk etter det annet ser lyset, og hans «Borgerånd» lar ham aldri i hvile. Den

Henrik Wergeland (1808–45). Litografi på sykeleiet. Wergelands signatur under bildet. Foto NTB-arkiv/SCANPIX

Ramme 1

AD/HD (attention-deficit/hyperactivity disorder)

Tilstanden ble første gang beskrevet omkring 1900 (50). Den er fremdeles ufullstendig forstått, til dels kontroversiell, har hatt svært mange forskjellige navn og var lenge kjent som MBD (minimal brain dysfunction/disorder) (51–53). AD/HD forekommer hos omkring 5% av skolebarn (54).

DSM-IV

For å stille diagnosen AD/HD kreves at seks av ni enkeltkriterier for oppmerksomhetssvikt eller seks av ni kriterier for hyperaktivitet og impulsivitet er oppfylt. Kriteriene er utformet med tanke på barn, noen må være til stede for fylte sju år og det må foreligge funksjonsvansker på flere sosiale arenaer. Symptomene må ikke opptre bare under psykose, gjennomgripende utviklingsforstyrrelse eller bedre kunne forklares ved annen sykdom (55).

Der hvor bare kriterier for uro og impulsivitet, men ikke oppmerksomhetssvikt, er oppfylt, kalles tilstanden «AD/HD predominantly hyperactive – impulsive type». Dette kan regnes for en mindre alvorlig variant av AD/HD (56).

AD/HD hos voksne

Det finnes ikke kriterier for AD/HD hos voksne i diagnosemanualene, praksis ved diagnostisering er at man vurderer aktuell symptomatologi og funksjonsvansker i lys av retrospektive opplysninger om karakteristika og atferd i barndommen.

30–60% av dem som oppfylte AD/HD-diagnosen som barn, vil ha betydelige funksjonsvansker også inn i voksen alder, hyppigst med konsentrasjons- og struktureringsvansker (57–59). Svikt i nevropsykologiske eksekutivfunksjoner er hyppig ved AD/HD og får med årene større betydning etter som man møter økte krav til selvstendighet fra omgivelsene (60). De mest iøynefallende kjernesymptomene, som hyperaktivitet og impulsivitet, tenderer til å forsvinne med årene, mens vansker med selvregulering, økonomistyring, jobbtilpasning m.m. kan tilta.

Komorbiditet

Hos omkring 60–70% tilkommer komorbiditet. Dette er ofte mer avgjørende for sosial tilpasning og funksjonsevnen i voksenlivet enn kjernesymptomer ved AD/HD. Vanlige komorbide lidelser til AD/HD er stemningslidelser, uvanlig sterk opposisjonstrang (oppositional defiant disorder), angstlidelser, atferdsforstyrrelser og misbruk av alkohol (61).

dominerte hans yngre år. Han vektlegger de affektive svingninger som etter hvert mer og mer kom til å prege Wergelands voksne liv, og konkluderer med at Wergeland led av manisk-depressive stemnings-svingninger som vanligvis forløp lett og var av prinsipielt ikke-psykotisk karakter (49).

Det er naturligvis ikke mulig 200 år etter hans fødsel, å skulle si noe sikkert om hvorvidt Henrik Wergeland også kan ha oppfylt dagens diagnosekriterier for AD/HD (ramme 1) (50–61). Slik jeg ser det, er det imidlertid sannsynlig at Wergeland i dag ville ha fått diagnosen AD/HD, nærmere bestemt undergruppen som oppfyller kriteriene for hyperaktivitet og impulsivitet, men ikke konsentrasjonssvikt (predominantly hyperactive-impulsive type). Kanskje ville man også ventilert komorbiditeter som «opposisjonell atferdsforstyrrelse» og gitt ham diagnosen hyperkinetisk atferdsforstyrrelse? Som voksen ville trolig hans funksjonsvansker i yrkeslivet, med vedvarende impulsivitet, hyperaktivitet, hans betydelige stemningssvingninger og dertil uforsiktede omgang med alkohol, ses som uttrykk for AD/HD med komorbid bipolar lidelse.

Om han hadde levd i dag

Henrik ville muligens fått behandling i barnepsykiatrien. Kanskje prestens familie ville blitt tilbydd tverrfaglige terapisaamtaler og utprøvede behandling med sentralstimulerende legemidler. Kanskje skolen ville ha lagt til rette for ekstraundervisning i matematikk, og ikke minst burde barnevernet ha intervensert hvis de hadde vært vitne til 13-åringens høyst bekymringsfulle utvikling da han flyttet på hybel.

Som voksen ville han trolig blitt tilbydd samtaler og en kombinasjon av sentralstimulerende legemidler og antidepressiver. Psykologer ville ganske sikkert ha ønsket å undersøke hans eksekutivfunksjoner. Kanskje Wergeland ville blitt en mindre normbrytende ungdom og en mer konform student? Ja, kanskje behandlingen endog ville hjulpet ham til en fast stilling i Kirken og et lettere borgerlig liv? Men kunne prisen ha vært at vi hadde gått glipp av en av våre mest fargerike personligheter og originale diktere? Voksne med AD/HD, som for øvrig ofte velger å jobbe i mer hektiske, kreative yrker enn de geistlige, forteller ikke sjelden at de under behandling med sentralstimulerende legemidler, riktignok kan bli både roligere og mer fokusert, men samtidig opplever å bli langt mindre kreative.

Det er sørgelig få positive forbilder i det offentlige rom for pasienter med AD/HD i dag. Kanskje vårt fremste nasjonalsymbol kan tjene som ett? Det var Wergelands natur å hjelpe de mindre heldige; som hans søster Camilla sa: «På Ballerne tog han altid de uheldigste Damer op, og mangen en, som ellers ikke fik danse, førte han i Vinden»

(62). Min gjetning er at Wergeland ikke ville hatt det minste imot det, hvis hans eksempel kunne bidra til å heve selvfølelsen for en hardt prøvet gruppe som daglig strever med «ikke å gå til grunne for sine ubesindigheter, sin hensynsløshet og sin mangel på verdslig visdom». En biografi av året heter «Henrik Wergeland – vill og gal og genial» (63). Det er ikke så lite trøst i det.

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Litteratur

1. Aanonsen NO, red. ADHD: diagnose, klinikk og behandling hos voksne. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2000.
2. Skavlan O. Henrik Wergeland. Afhandlinger og Brudstykker. Kristiania: Aschehoug, 1892: 22.
3. Collett C. Skrifter 1–2. I de lange Nætter. Kristiania og København: Cammermeyers Forlag, 1892: 43.
4. Collett C. Skrifter 1–2. I de lange Nætter. Kristiania og København: Cammermeyers Forlag, 1892: 67–8.
5. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 479.
6. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 481.
7. Austarheim K. Henrik Wergeland. En psykiatrisk studie. Årbok for Universitetet i Bergen. Bd. 1. Bergen: Universitetsforlaget, 1966: 72.
8. Laache R. Henrik Wergeland og hans strid med prokurator Praëm. Bd. 3. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi, 1930: 152.
9. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 477.
10. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 478.
11. Skavlan O. Henrik Wergeland. Afhandlinger og Brudstykker. Kristiania: Aschehoug, 1892: 55.
12. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 61–2.
13. Halvorsen JB, Koht H. Henrik Wergeland. Norsk Forfatter-Leksikon 1814–1880. Bd. 6. Kristiania: Den Norske Forlagsforening, 1908: 400.
14. Austarheim K. Henrik Wergeland. En psykiatrisk studie. Årbok for Universitetet i Bergen. Bd. 1. Bergen: Universitetsforlaget, 1966: 76.
15. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 62.
16. Austarheim K. Henrik Wergeland. En psykiatrisk studie. Årbok for Universitetet i Bergen. Bd. 1. Bergen: Universitetsforlaget, 1966: 76.
17. Halvorsen JB, Koht H. Henrik Wergeland. Norsk Forfatter-Leksikon 1814–1880. Bd. 6. Kristiania: Den Norske Forlagsforening, 1908: 401.
18. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 480.
19. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 56.
20. Skavlan O. Henrik Wergeland. Afhandlinger og Brudstykker. (I Morgenbladet 13.7.1821. «Blodstenen. Et Sagn»). Kristiania: Aschehoug, 1892: 23.
21. Halvorsen JB, Koht H. Henrik Wergeland. Norsk Forfatter-Leksikon 1814–1880. Bd. 6. Kristiania: Den Norske Forlagsforening, 1908: 403.
22. Halvorsen JB, Koht H. Henrik Wergeland. Norsk Forfatter-Leksikon 1814–1880. Bd. 6. Kristiania: Den Norske Forlagsforening, 1908: 402.
23. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 58.
24. Laache R. Henrik Wergeland og hans strid med prokurator Praëm. Bd. 1. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi, 1927: 31.
25. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 59.
26. Austarheim K. Henrik Wergeland. En psykiatrisk studie. Årbok for Universitetet i Bergen. Bd. 1. Bergen: Universitetsforlaget, 1966: 83.
27. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 482.
28. Halvorsen JB, Koht H. Henrik Wergeland. Norsk Forfatter-Leksikon 1814–1880. Bd. 6. Kristiania: Den Norske Forlagsforening, 1908: 422.

>>>

arbeider i et tempo som satte den lille byen helt på den annen ende» (48).

Kristen Austarheim skriver i sin monumentale patografi at Wergelands «hyper-tyme og ekspansive habitualtilstand»

29. Laache R. Henrik Wergeland og hans strid med prokurator Praëm. Bd. 2. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi, 1929: 129.
30. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 482.
31. Laache R. Henrik Wergeland og hans strid med prokurator Praëm. Oslo: Bd. 2. Det Norske Videnskaps-Akademi, 1929: 71.
32. Halvorsen JB, Koht H. Henrik Wergeland. Norsk Forfatter-Lexikon 1814–1880. Bd. 6. Kristiania: Den Norske Forlagsforening, 1908: 423.
33. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 546.
34. Halvorsen JB, Koht H. Henrik Wergeland. Norsk Forfatter-Lexikon 1814–1880. Bd. 6. Kristiania: Den Norske Forlagsforening, 1908: 419.
35. Skavlan O. Henrik Wergeland. Afhandlinger og Brudstykker. Kristiania: Aschehoug, 1892: 181.
36. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 64.
37. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 75.
38. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 521.
39. Laache R. Henrik Wergeland og hans strid med prokurator Praëm. Bd. 2. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi, 1929: 78.
40. Amundsen L. Henrik Wergeland. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Aschehoug, 1977: 483.
41. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 412.
42. Laache R. Henrik Wergeland og hans strid med prokurator Praëm. Bd. 2. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi, 1929: 91.
43. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 142.
44. Laache R. Henrik Wergeland og hans strid med prokurator Praëm. Bd. 2. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi, 1929: 74.
45. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 197.
46. Halvorsen JB, Koht H. Henrik Wergeland. Norsk Forfatter-Lexikon 1814–1880. Bd. 6. Kristiania: Den Norske Forlagsforening, 1908: 421.
47. Ustvedt Y. Henrik Wergeland. En biografi. Oslo: Gyldendal, 1994: 219.
48. Lindbæk SA. St. Hallvard 1933; nr. XI: 153–67.
49. Austerheim K. Henrik Wergeland. En psykiatrisk studie. Årbok for Universitetet i Bergen. Bd. 2. Bergen: Universitetsforlaget, 1974: 114.
50. Still GF. Some abnormal psychical conditions in children. The Coulstonian Lectures. Lancet 1902; 1: 1077–82.
51. Furman LM. Attention-deficit hyperactivity disorder (ADHD): does new research support old concepts? J Child Neurol 2008; 23: 775–84.
52. Bloomingdale LM. Advances toward the neuroscientific research on ADHD. International Medical Journal 1995; 2: 180–7.
53. Clements SD. Task force One: minimal brain dysfunction in children. Monography nr. 3. Bethesda, MD: National Institute of Neurological Diseases and Blindness, 1966.
54. Polanczyk G, de Lima MS, Horta BL et al. The worldwide prevalence of ADHD: a systematic review and metaregression analysis. Am J Psychiatry 2007; 164: 850–8.
55. American Psychiatric Association. Diagnostic statistical manual, IV-edition, text revision, 2000. Arlington, VA: APA, 2000.
56. Lee SI, Schachar RJ, Chen SX et al. A Predictive validity of DSM-IV and ICD-10 criteria for ADHD and hyperkinetic disorder. J Child Psychol Psychiatry 2008; 49: 70–8.
57. Kessler RC, Adler LA, Barkley R et al. Patterns and predictors of attention-deficit/hyperactivity disorder, persistence into adulthood: results from the National Comorbidity Survey Replication. Biol Psychiatry 2005; 57: 1442–51.
58. McGough JJ, Barkley RA. Diagnostic controversies in adult attention deficit hyperactivity disorder. Am J Psychiatry 2004; 161: 1948–56.
59. Weiss M, Murray C. Assessment and management of attention-deficit hyperactivity disorder in adults. CMAJ 2003; 168: 715–22.
60. Biederman J, Petty C, Fried R et al. Impact of psychometrically defined deficits of executive functioning in adults with attention deficit hyperactivity disorder. Am J Psychiatry 2006; 163: 1730–9.
61. Spencer TJ, Biederman J, Mick E. Attention-deficit/hyperactivity disorder: diagnosis, lifespan, comorbidities, and neurobiology. J Pediatr Psychol 2007; 32: 631–42.
62. Collett C. Skrifter 1–2. I de lange Nætter. Kristiania og København: Cammermeyers Forlag, 1892: 139.
63. Hofsødegård M, Kippersund R. Biografien om Henrik Wergeland – vill og gal og genial. Oslo: Gyldendal, 2008.

Manuskriptet ble mottatt 22.8. 2008 og godkjent 6.11. 2008. Medisinsk redaktør Erlend Hem.